

Teória mysle u autizmu

Terézia Dlhošová

Psychologický ústav FFMU, Brno
info@psychologon.cz

Predstavme si hypoteticky človeka, ktorý nevie nič o interných mentálnych stavoch. Takýto človek počuje, vidí, pamätá si a učí sa, ale nemá žiadne porozumenie týchto aktivít. Verejne prezentované správanie druhých osôb nemá podľa neho hlbší zmysel, pretože nikto nie je súkromnou osobou. Koncept klamstva, ilúzie, viery, pochybenie, hádania, sklamania je pre tohto človeka nepochopiteľný (Wellman, 1985).

Imagine a hypothetical being who knows nothing of internal mental state. Such a being might hear, see, remember and learn, but it would possess no understanding of these activities. Public present behaviour would have no deeper meaning, because no one could be construed as possessing private persona. The concept of a lie, illusions, beliefs, mistakes, guesses, deceptions would be for this being inconceivable (Wellman, 1985)

Wellmanov opis sveta autizmu, popisuje vlastne aj model teórii mysle, ktorý sa stal široko uznávaným. Poukazuje na to, aký svet musí pripadať ľuďom s autizmom. Podľa tejto teórie sa verí, že u ľudí s autizmom alebo aspergovým syndrómom, je to nedostatok teórie mysle, ktorý im znemožňuje pôsobiť v sociálnom svete konštruktívne.

Teória mysle alebo mentalizácia je ľudská schopnosť vidieť druhých ľudí v termínoch mentálnych stavov. Umožňuje nám to porozumieť, že druhí ľudia majú tiež svoje myšlienky, emócie, viery a preferencie, ktoré sa od našich odlišujú. Pomáha nám tak porozumieť a vysvetliť si chovanie druhých, predpovedať a nejakým spôsobom ho ovplyvňovať. Aj schopnosť klamať a podvádzat' môže byť dosiahnutá iba vtedy, ak je niekto presvedčený, že ostatní (s ktorými jedinec žije a zdieľa určité charakteristiky) majú myseľ a chovajú sa podľa jej obsahu.

Porozumenie mentálnych stavov vyžaduje zistenie, že takéto stavy môžu odrážať realitu a môžu sa prejavovať v zjavnom správaní, ale aj tak sú len interné a mentálne, preto sa odlišujú od udalostí, situácií či diania reálneho sveta (Wellman a spol., 2001).

Výskum prezentovaný Baron-Cohenom, Lesliem a Firthom roku 1985 poukázal na nedostatok tejto schopnosti u detí s autizmom. Z výsledkov výskumu pramenila vlna štúdií, ktoré sa tento deficit snažili ďalej overovať a konkretizovať. Mohol by vysvetľovať niektoré rysy špecifické pre autizmus. Tvrdí, že deti s poruchami autistického spektra majú špecifický problém porozumieť mentálnym stavom druhých ľudí. Charakteristickým príznakom pre autizmus je neschopnosť vyvinúť normálne sociálne vzťahy. Autistické deti považujú dokonca najbližšie sociálne prostredie za nevypočítateľné a nepochopiteľné. Niekedy môžu jednať s ľuďmi ako s objektmi (popis ďalších príznakov je dostupný napríklad [tu](#)).

Wing a Gould (1979) tvrdia, že deti s autizmom a s retardáciou vykazujú spektrum sociálne narušeného správania: od jeho úplnej absencie cez pasivitu až po opakované otravovanie. Lord (1989) v prehľadovom článku poukazuje na fakt, že nízku úroveň sociálnych schopností je možné nájsť aj u detí s vysoko funkčným autizmom. Výskumy ukazujú, že existujú deti s autizmom s normálnym IQ alebo deti s mentálnou retardáciou bez autistických rysov (napríklad Downov syndróm), ktoré sú sociálne kompetentné vzhľadom na ich mentálny vek (Coggins, Carpenter a Owings, 1983). Z toho Cohen (1985) vyvodzuje, že by bolo treba zvážiť existenciu kognitívneho mechanizmu nezávislého na IQ, ktorý by podchycoval sociálne schopnosti. Mohlo by sa jednať o jedno z vysvetlení problémov v sociálnej interakcii, here a v komunikácii.

Leslie (1987) predstavil nový model metareprezentačného vývoja, ktorý špecifikuje mechanizmy odrážajúce hlavné aspekty sociálnych schopností, predovšetkým byť schopný pochopiť mentálne stavy – vedieť, že ostatní ľudia niečo vedia, chcú, cítia alebo veria niektorým veciam. Jednoducho, že majú to, čo kedysi Premac a Woodruff (1978) označili termínom „teória mysle“. Tá nie je možná bez schopnosti tvoriť reprezentácie druhého rádu (Dennett, 1978). Absencia tejto schopnosti by potom viedla k nedostatku v teórii mysle so sprievodným aspektom odrážajúcim sa v sociálne nevhodnom správaní sa, ale tiež v neschopnosti hrať sa. Na jednej strane deti s autizmom s vysokým IQ nie sú schopné sa hrať ale deti s ťažkou mentálnou retardáciou a deti s Downovým syndrómom toho schopné sú (Hill a McCune-Nicolich, 1981), čo tiež poukazuje na nezávislosť tejto schopnosti od IQ.

Nedostatok teórie mysle u autizmu bol zistený Baron-Cohen a spol. (1985), ktorý porovnal 20 detí s autizmom a 14 detí s Downovým syndrómom a 27 klinicky zdravých detí v predškolskom veku. Happe

(1994) poukázal na fakt, že deti s autizmom, ktoré prešli testom Teórie mysli a mali problémy v príbehoch odrážajúcich viac komplexnosť reálnej situácie. Happe (1993; 1995) zdôrazňuje tiež vzťah medzi schopnosťou komunikovať či konkrétne verbálnou fluenciou a teóriou mysle u autizmu. White a spol. (2009) na 45 deťom s autizmom zistili, že narušenie schopnosti mentalizácie môže presahovať usudzovanie o mentálnych stavoch a môže mať efekt na celkové usudzovanie o biologických činiteľoch. Deti s autizmom tak skórovali horšie nie iba v úlohách o mentálnych stavoch, ale aj o ľudských a zvieracích činiteľoch.

Pri vysvetlení teórie mysle sa väčšina ľudí spýta, akým spôsobom sa dá zistiť, či túto schopnosť máme alebo nie. Ako bol vlastne objektívne zistený tento deficit u detí s autizmom?

Vo výskume sa používajú rôzne príbehy, ktoré sa čítajú (niekedy aj ukazujú na obrázkoch) participantom. Potom sa im položí otázka, ktorej odpoveď vyplýva z príbehu. Príkladom môže byť:

Príbeh: Janko s Ferkom sa hrajú karty. Janko položí svoje karty na stôl a odíde do kuchyne. Ferko zatiaľ zoberie Jankove karty a dá ich do zásuvky.

Potom sa pýtame: Kde bude hľadať Janko svoje karty až sa vráti do izby?

Na to, aby sme odpovedali správne, si musíme uvedomiť, že Janko nevie to, čo vieme my. Nevie, že jeho karty boli preložené do zásuvky. Musíme teda uvažovať o mentálnych obsahoch jeho mysle a pozerať sa na situáciu z hľadiska jeho zážitkov. Hovoríme o teórii mysli prvého rádu. Ide o uvedomenie si, čo si myslí ten druhý. Túto schopnosť ale väčšina ľudí s autizmom nemá, a tak odpovedajú na otázku, podľa toho, čo vedia oni a nie, čo vie Janko. Ich odpoveď bude teda znieť, že Janko bude hľadať karty v zásuvke. Akonáhle uvažujeme, o tom, čo si myslí niekto, že si myslí niekto iný, vtedy je to teória mysli druhého rádu.

Správna odpoveď si ale rovnako vyžaduje pochopenie príbehu a jeho uloženie v pamäti, kým sa snažíme prísť na odpoveď. U detí sa kľahšiemu pochopeniu využívajú bábiky a názorne sa im príbeh ukazuje. Aj keď sa zdá, že schopnosť mentalizácie nezávisí od inteligencie ako takej, môže mať na ňu vplyv stav kognitívnych funkcií. Ide hlavne o exekutívne funkcie ako ukazuje výskum Ozonoff a spol. (1991). Carlson a spol. (2002) spojitosť deficitu teórie mysle a exekutívnych funkcií konkretizujú a poukazujú na to, že na porozumenie ich vzťahu môže byť kľúčová kombinácia pracovnej pamäti a schopnosti inhibície.

Deficit teórie mysle u autizmu by vysvetľoval veľa, ale nie všetko. Ako tvrdí Firth a Happe (1994), v rámci teórie mysle nemôžeme vysvetliť zlyhanie niektorých autistov v úlohách, ktoré nemajú sociálny charakter. Rovnako nemôžeme vysvetliť, že niektorí autisti dokážu prejsť úlohami teórie mysle ale v sociálnych sférach života zlyhávajú.

Každopádne tento koncept je stále overovaný a teória mysle stojí v strede záujmu aj v iných oblastiach výskumu napríklad u schizofrénie. O nej sa napíšeme viac v ďalšom článku. Koncept teórie mysle ako samostatnej schopnosti ľudskej mysle nám v oblasti autizmu otvára nové východiská pre výskum ale rovnako aj pre možnosti liečby.

Zdroje:

1. **Baron-Cohen, S., Leslie, A. M., & Frith, U. (1985).** Does the autistic child have a "theory of mind"? *Cognition*, 21(1), 37-46.
2. **Carlson, S. M., Moses, L. J., & Breton, C. (2002).** How specific is the relation between executive function and theory of mind? Contributions of inhibitory control and working memory. *Infant and Child Development*, 11(2), 73-92.
3. **Coggins, T. E., Carpenter, R. L., & Owings, N. O. (1983).** Examining early intentional communication in Down's syndrome and nonretarded children. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 18(2), 98-106.
4. **Dennett, D. C. (1978).** Three kinds of intentional psychology. *The Perspectives in the Philosophy of Language: A Concise Anthology*, 163-186.
5. **Frith, U., & Happé, F. (1994).** Autism: beyond "theory of mind". *Cognition*, 50(1), 115-132.
6. **Happé, F. G. (1995).** The role of age and verbal ability in the theory of mind task performance of subjects with autism. *Child development*, 66(3), 843-855.
7. **Happé, F. G. (1994).** An advanced test of theory of mind: Understanding of story characters' thoughts and feelings by able autistic, mentally handicapped, and normal children and adults. *Journal of autism and Developmental disorders*, 24(2), 129-154.

8. **Happé, F. G. (1993).** Communicative competence and theory of mind in autism: A test of relevance theory. *Cognition*, 48(2), 101-119.
9. **Hill, P. M., & McCune-Nicolich, L. (1981).** Pretend play and patterns of cognition in Down's syndrome children. *Child Development*, 611-617.
10. **Leslie, A. M. (1987).** Pretense and representation: The origins of "theory of mind.". *Psychological review*, 94(4), 412.
11. **Lord, C., Rutter, M., Goode, S., Heemsbergen, J., Jordan, H., Mawhood, L., & Schopler, E. (1989).** Autism diagnostic observation schedule: A standardized observation of communicative and social behavior. *Journal of autism and developmental disorders*, 19(2), 185-212.
12. **Ozonoff, S., Pennington, B. F., & Rogers, S. J. (2006).** Executive function deficits in high-functioning autistic individuals: relationship to theory of mind. *Journal of child psychology and psychiatry*, 32(7), 1081-1105.
13. **Premack, D., & Woodruff, G. (1978).** Does the chimpanzee have a theory of mind?. *Behavioral and brain sciences*, 1(04), 515-526.
14. **Wellman, H. M., Cross, D., & Watson, J. (2001).** A meta-analysis of false belief reasoning: The truth about false belief. *Child Development*, 72, 655-684.
15. **Wellman, H. M. (1985).** The origins of metacognition. *Metacognition, cognition, and human performance*, 1, 1-31.
16. **White, S., Hill, E., Happé, F., & Frith, U. (2009).** Revisiting the strange stories: revealing mentalizing impairments in autism. *Child development*, 80(4), 1097-1117.
17. **Wing, L., & Gould, J. (1979).** Severe impairments of social interaction and associated abnormalities in children: epidemiology and classification. *Journal of autism and developmental disorders*, 9(1), 11-29.

Citace článku:

Dlhošová, T. (2013). *Teória mysle u autizmu. PsychoLogOn [online]. 2 (1), s.105-107. [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: < <http://psychologon.cz/data/pdf/180-teoria-mysle-u-autizmu.pdf>>. ISSN 1805-7160.*